

Odlomek iz Krasinskega »Iridijona«.

Ob stoletnici pesnikovega rojstva prevel Vojeslav Molè.

Epilog.¹

O misel moja, pretrajala si stoletja! Spanec te je zagrinjal v dneh Alarika in v dnevu velikega Atile, ni te obudil niti žvenket cesarske krone ob trdo čelo Karlovo niti Rienzi, ljudski tribun! In sveti gospodje Vatikana so šli mimo tebe drug za drugim kakor senca mimo sence. Danes pa vstaneš, o misel moja!

*

Danes je v rimski Kampanji vrelo solnce nad pustinjo in zahaja zdaj mračno nad peščenimi bregovi. Nad pelinom peskov, nad sitjem močvirij, nad samotnimi smrekami gorâ, nad cipresami dolin se že zibljejo sence. Večernica, boginja davnih ljudi, vzhaja žalostno in z njo pada tupatam solzna rosa. Samo še na morju igra v krvavih bleskih kipeča pena.

*

V vzduhu je vročina in molk — nobenega oblaka, nobenega poveva, globine pa so se zganile in zaječale s polnimi valovi, s purpurnimi prsmi proti nebu. On, ki stanuje v prepadu, on, ki je obetal, je stopil na vrtnice valov in gnete s peto bolj črno od noči svoje sužnje.

Od njegove postave se širi blesk, kakor da bi zahajalo drugo solnce. Od njegovih ramen se zgrinja megla na daljne vode. Samoten stopa in kakor pred stoletji z nesmrtno starostjo na čelu.

*

Ko pa je dospel do kopnega, si je oddahnilo morje in v mraku so zasnuli izmučeni valovi. — Šel je dalje. — Samnitskim goram

¹ Za lažje razumevanje tega epiloga omenjam sledeče: Iridijon se je hotel maščevati za usodo svoje nesrečne domovine nad Rimom in ga upropastiti ter je temu maščevanju žrtvoval vse: ljubezen, srečo in celo svojo sestro Elsinoe, ki jo je čisto kakor lilijo prepustil razkošnežu Heliogabalu. Pesnik pa hoče pokazati, da maščevanje in sovraštvo ne privedeta do zmage; pade Heliogabal, a tudi Iridijon ne zmaga. Njegov vodnik Masinisa-Satan ostane triumfator, ki ga zaziblje v tisočleten spanec ter ga šele takrat (—v epilogu—) obudi, ko mu lahko pokaže padec Rima, a obenem po pogodbi tudi zahteva njegovo dušo. Tu pa zmaga ljubezen in usmiljenje, Masinisa se je zaman trudil za svoj plen — Iridijonovo dušo. Iridijon sam pa mora v novo življenje, »v zemljo mogil in križev« čakati, da se prerodi v delu stoletij.

V. M.

je ostavil svojo sled na vrhu in stopil navzdol k jezerskim bregovom. — Tam se je v sili njegovih čarov, o sin maščevanja! začelo buditi tvoje življenje.

*

Kača, ki je stražila ob tvojih nogah, je zatrepetala in je zaslutila vrnitev svojega gospoda. Povečala se je svetloba bledikastih luskin, — razvila je kolobarje in ž njih so se vsipale iskre na ležišče. Dvignila se je in čaka kakor goreča baklja, v njenih bleskih pa se jasnijo črne skale in razgorele tvoje poteze.

*

Takoj ti je tlel na čelu žarek čustvovanja kakor nočen ogenj nad grobom, od jaminih pragov pa te pozdravljajo z imenom slavnostni glasovi in vznášajo pesem tvojega življenja in vsakokrat, kadar prenehajo, vstaješ za eno silo več od mrtvih. In dana ti je sila let, kar jih je preteklo od hipa tvojega snu. In kakor zgodbo enega samega dne, si uzrl vse muke Rima in triumfe križa!

*

Vsi, vsi vro okoli tebe v ognjenih barvah in peketanje kopit in žvenket oklepov in brnenje zvonov in odmevi himen preletajo nad tabo, kakor so preleteli nad tvojim snom.

Mrtvi škofje gredo v dolgih vrstah, pred vsakim stopa kralj in nosi na svojih plečih odprto, sveto knjigo. Po sedem gričih hodijo neprestano gor in dol in se vedno vračajo. Nekaterim zibljejo angeli vence v ozračju, drugi so samotni z znakom odrešenja v roki, z mečem vojne ob strani in s čašo strupa v levici!

*

Čim bolj pa se bliža tvoje prebujenje, tem manjši je sprevod, tem glušje je stopanje, tembolj so bele glave gospodov Rima in bolj jim drhtijo dlani. — Takrat se je nad vse pojoče glasove vnesel en sam, poln sil in povelj, glas, ki ne sega do nebes, ki pa mu zemlja odgrmeva v svojih notranjostih, in ta glas je zaklical: „O sin!“

*

Takrat se je zabliskalo na šipah jezera, na skalah bregov, na jaminih obokih in strela novega življenja ti je pala v naročje, in kakor si bil takrat mlad, in kakor si bil lep pred leti, si se dvignil na ležišču! In tvoje plameneče oči so srečale v prvem pogledu blede Cintijin obraz na latinskih vrhovih, in si odgovoril: „Sem“. On pa je pokimal z glavo in te vodi. Korakov ne ponavljajo odmevi, samo po črnih jarkih jadrata, kakor dva črna oblaka, vajini postavi.

*

V rimski Kampanji si se ustavil. Pred tvojim pogledom nima s čim zakriti svoje sramote, zvezde leskečejo kakor tisoč zlatih spominov in roganj. Črni vodovodi, idoči proti mestu, niso našli mesta in so se ustavili, padla so z njih kamenja in leže v pogrebnih grmadah; tam se je povoj razvlekel, posipan s smetjo, tam se posvetujejo in ječijo nočne ptice!

*

Gledal je sin stoletij in se je razveselil v pravičnosti svojega maščevanja. Vsaka razvalina mu je bila nagrada: i nižine vdove amfiteatrov i griči sirote svetišč; s svojih lahkih stopinj je otresel prah, tam kjer je cirkus Karakallov, tam kjer je mavzolej Cecilije, Krasove žene. In po ulici starodavnih grobov ga je vedel strašni vodnik do rimskih vrat. Same so se odprle, ni slišati škripanja ojes. Vstopila sta. Straže so naglo zaspale, naslonjene na orožje. Šla sta mimo kakor dve senc.

*

In med dolgimi, samotnimi kapelicami se jima vije tesna pot. O noč edina, poslednja, o noč moje ljubezni! Nekaj solnčnega se jasni v tvojih bleskih, nad vsako razvalino razgrinjaš zasloni senc in jo izročaš trhlo, nago sovragu. Tvoj mesec obseva bedne redke prebivalce s pramenom zasmeha.

*

V križganku bazilike stojita dva starca v purpurnih plaščih. Poslavlajo se od njih menihi z imenom cerkvenih knezov in očetov, na njunih obrazih je načrtano ubožstvo misli, sedla sta v voz, črna, suha konja ju peljeta in zadaj sedi sluga s svetiljko, kakršno drži vdova nad detetom, umirajočim lakote; in na okvirjih v oknih in na stopalih spodaj ostanek pozlačenja! Počasi se je oddaljil hreščeci voz, izginili sta sivi sklonjeni glavi. „To so nasledniki cesarjev, to je kolo kapitolinske Fortune,“ je dejal vodnik, sin Grecije pa se je ozrl in zaploskal v dlan.

*

Zdaj pa sta dospela po strmem bregu in rezanih stopnicah na prazen trg; sredi njega stoji spomenik Avrelijev, na konju, z roko iztegnjeno v prazno ozračje. Cezar brez podanikov. Triumfator brez pesmi; za njim pa črno ozadje kapitolinskih zidov!

*

Ob tarpejski skali je vračajoči se po toliko letih na zemljo ostavil z mečem svojo sled na čelu najboljšega cesarja in ženket grškega železa ob rimski bron se je razlegel kakor pogrebni, zadnji

zvonov udar; in znad grajskih vrhov je odgovoril žaloben sovin krik in iz oddaljenih ulic je odgovorilo skovičenje psa, blodečega po drugih razvalinah.

*

Po Via sacra, po cesti zmag, sta šla po ilnatih in hladnih stopnicah navzdol k Foru. Slavolok Septima Severa, do prsi, in poslednji stebri svetišč, do vrata zakopani v zemljo, mole iz nje kakor glave pogublencev. Drugi, ne tako pogreznjeni, stoje visoko, samotno, vitki kakor skeleti.

Njih kapiteli, cveti, njih akantovi listi, ki so ti tako belo, tako neznosno svetili pred stoletji, so danes kakor umazani lasje na potepuhovem čelu, danes se napol počen marmor njih postav razleta v prah kakor fontana v kaplje. In ničesar nisi mogel spoznati, ničesar imenovati ob uri svojega triumfa!

*

Tam spita pod ostanki portika dva reveža pod cunjami enega samega plašča, v mesečni bledini sta njih obraza kakor dva nadgrobna kamena; kuščarji švigajo med njunimi spletenimi rokami, a zdaj so kakor jesensko listje pred vetrom zbežali pred tabo.

Pozdravil si ostanke rimskega naroda na Foru; mimogrede si ju sunil z nogo, a se nista prebudila!

*

Vodnik je pokazal proti ulici z mahom obraslih dreves. Tam je ležala na zemlji senca Palatina, tam so se valjala razčrtvorjena telesa bogov in razpale prsi junakov iz jaspisa in porfirja. Tam sta prišla skozi Titova počena vrata, zlimana kakor ogromna rana, zopet na jasne prazne in širne prostore. Tu se je zazdelo temu, ki je vstal od mrtvih, da je Kolosej dozdej še cel, starec pa se je še glasnejše zasmejal — in ga prijel za roko.

*

Na molčeči areni, na srebrnem pesku, sredi arkad, izpremenjenih v divje skale, z bršljanom na vrhu, z razpokami v naročju, — tam si se zahvalil usodi za spodleno Romo.

Tu je imel biti konec tvojega romanja, odtod naj bi bil šel po poti milijonov.

*

In vse, kar si videl nekdanj, vse, česar del si bil sam, se ti je vrnilo v spomin. Tam je bil prestol cesarjev. Oglasile so se v tvoji misli trombe, piščalke, ploskanje, prokletstva. Samo solnca ni in ni

purpurnega pregrinjala, ki se je zibalo nad cirkusom. Mesec sije blede nad množico prebujenih, idočih mimo in ginečih.

*

Izmed vseh je ostal samo glas himne, slišane nekoč. To nekoč je bilo včeraj. Tu so včeraj umirali nazarenci. Njih obrazi so bili jasni kakor poleten večer — in glej, na prostoru, kjer so padli, stoji danes črn križ, lesen, tih, na sredi arene; od njegovih pokojnih senc je odvrnil vodnik svoje mračno obličje.

*

V tebi pa se budi čudno čustvo, ne usmiljenje z Romo, — zakaj njena žaloba je komaj enaka njenemu grehu —, ne strah pred odločeno usodo — preveč si trpel, da bi se lahko bal —, ne žal nad materjo zemljo — saj si na ljubezen do življenja pozabil v stoletnem snu —, temveč nekak spomin na deviški obraz, žalost nad tem križem, ki si ga nekdam zaničeval, ker si ga zaman skušal zaostri v železje.

Zdaj pa se ti je zdelo, da nočeš z njim boja, in zdelo se ti je, da je izmučen kakor ti, oplakovan kakor nekdam usoda Heladina, in zdelo se ti je v mesečnem blesku, da je svet na veke!

*

Vendar pa se ne ločiš od zaobljubljene vere, — vstaneš in pojdeš k starcu pustinje. Strepetal je, do dna je pregledal tvojo dušo, obdal te je s krogom ogromnih, mračnih rok in te odteza korak za korakom od znamenja rešitve. Počasi stopaš za njim kakor tvoj oče ob dnevu smrti!

*

In lep, gibek, s črno tuniko, z argijskim koturnom, si se ustavil, dvignil roke proti nebu in bil si sredi razvalin kakor hiter, ogromen zvok, ki spoji tisoč drugih, ki so zablodili. Kosi korintskih festonov so vzdihnilo za tabo!

*

„Sin, čas je! Izpil si napoj, ki so ti ga nalivala stoletja v čašo in ni ostala nobena kaplja več. — Sin, čas je! Zarja ni daleč, dolga pot je še pred nama!“

Ječanje je slišati izpod zemlje, tam spe kosti mučenicov; ječanje je slišati v ozračju, tam letajo Kristusovi duhovi; od vrhov amfiteatra pa je nad temi žalobnimi zvoki zabrnel glas poln hvale!

*

Tam se beli postava prozorna v svoji jasnosti, tam so se zbrale vse ljubezni meseca in kakor povevni trakovi se spajajo in razpuščajo v pramene okoli dveh angelskih, tihih, sklenjenih kril!

Dvignil si oči k temu sladkemu, spoznal si davne, a z roso osvežene oblike, z dihom nebes razjasnjene, in si zrl nanje kakor oni, ki se za večno poslavlja od lepote!

*

Glas je pozivljaj starca k povratku pod križ, k še neodločeni sodbi. Pod angelovo himno je ta sklonil upadlo sence in se vrnil od cirkusovih vrat. Škripal je in vil roke in klical: „Pogubljen je, pogubljen, kdo mi ga izdere?“

*

Tu pod razpelom, ko je že bila blizu zarja, ko je mesec zašel niže od amfiteatra, ko se je cela arena svetila v blesku, idočim od kril in brnela v godbi nevidnega zboru, se je začel zadnji odločilni spor okoli tvoje posvečene glave!

*

Ti pa stojiš više od skušnjavca, niže od angela na križevih stopnicah, ni bojazni na tvojem čelu, ni molitve na ustnicah, kakršnen si bil vedno, si samotni na svetu!

*

On pa je vpri noge v kipeči pesek, sklonil glavo na razpaljene prsi in brani svojo pravico. „Sovražnik nesmrtni, on je moj! Živel je v sovraštvu, sovražil je Rim!“ Angel pa razgrinja mavrico svojih kril in potresa zlate trakove: „O Gospod, on je moj, ker je ljubil Grecijo!“

*

In od boja sil se je zameglilo ozračje. Začutil si ponovno umiranje. Celu tvoje življenje je postalo pričakovanje in uničenje, peklenški ogenj ti je žgal noge, nebeški bleski so ti slepili oči, množice so te potezale navzdol in druge množice so te dvigale navzgor. Takrat je zatelela božanska nadeja v tvojem srcu in je omedlela in se spet prebudila kakor iskra in je spet ugasnila; in postalo je črno, prazno, gluho kakor v niču, bolešno, trpko, neznošno kakor v obupu in slabo, nično kakor v sramoti.

*

O ura, usojena vsakemu živemu, oddalji se od moje misli!

Oče nebeški, samo enkrat v večnosti si svojega lastnega sina zapustil, da bi od takrat nobenega svojega otroka več ne zapuščaj; ne, nobeno tvoje delo se ne razsiplje na veke!

*

Vstani, o sin Grecije, — glej! Sovražnik si je z dlanmi zakril lica in zgradba starožitnih ljudi se je zamajala pod njegovimi brez-

uspešnimi poskusi, v jutranji megli medlijo čedalje mračnejše njegove oblike. — Naslonil je glavo na cirkusova vrata in umira, njegov glas je zdaj le še kakor šum oddaljenih voda. Po pričanju Kornelijinem, po molitvi Kornelijini si odrešen, ker si ljubil Grecijo!

*

Vstani! Ali slišiš glas, ki je zagrmel nad molčanjem vseh duhov? Ob prvih bleskih svita je priletel kakor blisk in vonj vseh cvetov v dolinah se je dvignil k njemu!

*

„Pojdi na sever v Kristusovem imenu, pojdi in se ne ustavi, dokler ne dosepeš v zemljo mogil in križev! Spoznaš jo po molčanju mož in po žalosti drobnih otrok, po pogorelih kočah reveževih in po uničenih palačah izgnancev, spoznaš jo po ječanju mojih angelov, letečih tam mimo po noči.“

*

„Pojdi in se nastani med brati, ki ti jih dajem. Tam je ponovna tvoja skušnja, v drugič uzreš tam svojo ljubezen prebiti in umirati, sam pa ne boš mogel umreti — in muke tisočev se vtelesijo v eno samo tvoje srce!“

*

„Pojdi in zaupaj v moje ime, ne prosi za svojo lastno slavo, temveč za dobro onih, ki ti jih poverjam. Miren bodi ob ponosu in preganjanju in dejanjih nepravilnih, — oni preminejo, ti pa in moja beseda ne premineta nikdar!“

*

„Po dolgem mučeništvu pa razpletem zoro nad vami, obdarim vas s srečo, s katero sem obdaroval pred veki svoje angele, in s tem, kar sem obljubljal ljudem na vrhu Golgate, — s svobodo!“

*

„Pojdi in čini, četudi usahne tvoje srce v tvojih prsih, četudi zadvomiš o svojih bratih, četudi bi dvomil celo o meni samem, čini neprestano in brez oddiha! In preživiš nične, srečne in svetne in se prebudiš ne iz sanj, kakor se je to zgodilo prej, temveč iz dela stoletij — in postaneš svoboden sin nebes!“

*

In vzšlo je solnce nad razvalinami Róme — in ni bilo komu povedati, kam so izginili sledovi moje misli. Jaz pa vem, da traja in živi!

